

حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر امنیت اجتماعی و روانی در کلان‌شهر کرج (خط حصار)

ابراهیم طیبی*^۱، روح‌الله کرمی^۲

از صفحه ۹ تا ۲۷

دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۱۷

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۶

چکیده

امروزه حاشیه‌نشینی معضلی است خودساخته که انسان با بی‌برنامگی، بی‌عدالتی و عدم توجه به کرامت انسانی آن را ایجاد کرده است. نیاز به امنیت، و داشتن مسکن و یا سرپناهی مناسب، از جمله حقوق شهروندان، اعم از اجتماعی و فردی از اساسی‌ترین نیازهای انسانی بوده؛ به‌گونه‌ای که اندیشمندان این حوزه؛ وجود آن را بر اجتماع مقدم دانسته‌اند. در این میان حاشیه‌نشینی در ایران بعد از اصلاحات ارضی (که ناشی از ترس آمریکا از وقوع انقلاب‌های دهقانی بود) مطرح شد و با برنامه‌ریزی‌های مبتنی بر الگوی سرمایه‌داری حاصل از ذهن برنامه‌ریزان غرب‌گرا، که توجه به عدالت اجتماعی را ناقض آرمان‌های توسعه می‌دانستند، شدت یافت و الآن به بحرانی جهت ایجاد مشکل در شهرها مبدل شده؛ بحرانی که ریشه بخش عمده مخاطرات اخلاقی و اجتماعی شهرهاست. حاشیه‌نشینی در اصل همزاد شهرهای امروزی است و از ویژگی‌های جداناپذیر رشد شهر است. درآمد اقتصادی بیشتر حاشیه‌نشینان خط ۴ حصارکاذب یا از طریق تکدی‌گری، دست‌فروشی، میل به خلاف قانون و غیره راهی است که برای گذران زندگی به آن متوسل می‌شوند و به همین دلیل، آسیب‌های اجتماعی در این مناطق رو به افزایش است و از تهدیدات ضد سلامت شهری محسوب می‌شود و با خود، پیامدهای منفی و مخربی را برای سلامت شهر به همراه دارد. در این مقاله که با روش کتابخانه‌ای، اسنادی، میدانی و نقطه‌نظرات کارشناسان امنیتی انجام شده است، نهایتاً این‌که راهبردهای لازم برای مبارزه و برخورد با بی‌نظمی و ناامنی ناشی از حاشیه‌نشینی و به‌ویژه مقابله با خریدوفروش مواد مخدر، نزاع‌های دسته‌جمعی و سرقت و... وظایف دستگاه‌ها و نهادهای دولتی در منطقه حصار می‌باشد، پدیده‌ای که اگر هرکدام از نهادهای حاکمیتی و برنامه‌ریز، بخشی از بار ایجاد آن را به دوش بکشند و در عمل، هرکدام دیگری را در ایجاد آن مقصر ندانند می‌توان تا حدودی آرامش و امنیت را برای ساکنین فراهم نمود و در پایان سعی در تحلیل و بررسی علل و ارائه راهکارهای مناسب با نگرشی مبتنی بر امنیت اجتماعی و روانی شده است.

واژه‌گان کلیدی: امنیت، حاشیه‌نشینی، امنیت اجتماعی، امنیت روانی

۱. کارشناس ارشد اطلاعات و علوم انتظامی دانشگاه علوم انتظامی امین Ebi.tayeb@ gmail.com

۲. کارشناس اطلاعات دانشگاه علوم انتظامی امین

مقدمه

حاشیه‌نشینی، یک معضل ناشی از نقش شهرگرایی و یا مهاجرت‌های روستا به شهر نیست بلکه شهرنشینی در این میان نقش متمرکزکننده بیکاران حاصل از الگوی توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا و مهاجرت به‌عنوان حربه‌ای است در دست روستائیان که خود را جهت زندگی بهتر به شهر می‌رسانند. علل حاشیه‌نشینی را نمی‌توان خارج از چارچوب علل مهاجرت بررسی کرد، چراکه عوامل دافعه در روستاها موجب تخلیه این مناطق می‌گردد و عوامل جاذبه شهری آن‌ها را به این سمت‌وسو می‌کشاند و سربار جامعه شهری می‌سازد. حاشیه‌نشینان به علت فقر شدید اقتصادی و مالی و همه‌جانبه و اعتراض نسبت به وضع موجود و ابراز وجود شهرها، اقدام به فعالیت‌هایی می‌نمایند که موجب سلب آسایش شهروندان و امنیت شهرها می‌گردد. گرایش به اعتیاد، فقر، بیکاری، نزاع، مهاجرت‌های بی‌رویه و فقدان برنامه صحیح جهت پر کردن اوقات فراغت و مشکلات خانوادگی و قومی در منطقه حصار و در دسترس بودن آسان مواد مخدر در بین افراد این جامعه و علت‌های دیگر موجب ناامنی این منطقه گردیده است.

بیان مسئله

تأثیر فقر و افزایش رشد جمعیت حاشیه‌نشین، بسیار عمیق است. طبیعی است که مشکل حاشیه‌نشینی محدود به خودشان نمی‌شود و تمام بدنه جامعه را درگیر می‌کند؛ زیرا جامعه به‌صورت یک شبکه است و تمام ابعاد آن به هم مربوط است. حال با نادیده گرفتن جمعیت حاشیه‌نشین در واقع، چشم خود را روی دزدی، تکدی‌گری و ... بستن می‌باشد و این آسیب‌ها به‌مانند غده سرطانی در تمامی جامعه تسری پیدا می‌کند. حاشیه‌نشینی با اشکال غیرقانونی و بدون برنامه خود در نقاط مختلف چه برای مردم و ساکنان همجوار و چه برای مسئولان و مدیران شهری مشکل‌زا هستند. (شایگان، ۱۳۹۳: ۱۲) وضعیت نامطلوب حاشیه‌نشین‌ها، ساختمان‌های ناهمگون و بدون رعایت اصول فنی و شهرسازی، کوچه‌های باریک و پرپیچ‌وخم و نامناسب، فاضلاب روان در کوچه‌ها و وضعیت بهداشتی نامناسب، نداشتن نور کافی در کوچه شب‌هنگام و ... از جمله آثار موجود در خط حصار است که سبب به وجود آمدن ناامنی و رعب و وحشت در منطقه است. امنیت از ابتدای خلقت انسان به‌عنوان یک ضرورت در بقاء مطرح بوده است و گذشت زمان بر اهمیت آن، افزوده است؛ به‌گونه‌ای که به عنوان یکی از شاخه‌های اصلی در توسعه معرفی می‌شود. امنیت فردی و اجتماعی و یا به تعبیر دیگر، امنیت روانی- اجتماعی، دوسط‌حی از امنیت می‌باشند که لازم و ملزوم و زمینه‌ساز یکدیگرند. امنیت، یک تولید اجتماعی است که به میزان بلوغ و احساس مسئولیت و مشارکت جامعه بستگی داشته و از طریق مردم قابل تأمین و پایداری‌سازی است. نیاز به امنیت از عمیق‌ترین و

حیاتی‌ترین نیازهای انسان بوده و بشر در هیچ دوره‌ای از تاریخ بی‌نیاز از آن نبوده است. احساس ناامنی در حاشیه، تنها به دلیل جرائم خشونت‌آمیز نیست بلکه نابهنجاری‌ها و رفتارهای اخلاک‌گرانه، چون اعتیاد، ولگردی، تکدی‌گری و سرقت، گذشته از اینکه عامل اصلی ترس و احساس ناامنی عمومی‌اند به‌نوبه خود قطعاً زمینه رواج گسترده جرائم را نیز فراهم می‌نمایند. همان‌طوری که اگر خودروئی شیشه‌اش شکسته شده باشد و تعویض نشده در خیابان رها گردد، به‌زودی کل خودرو سرقت خواهد شد. برای پیشگیری از انهدام اجتماع نیز باید به‌محض شکسته شدن اولین هنجار، فوراً با هنجارشکن برخورد کرد. موضوع حاشیه‌نشینی در کرج یکی از معضلات شهری است که از حیث بستر قرار گرفتن برای ارتکاب جرائم موردتوجه کارشناسان حقوقی و قضایی و جرم‌شناسان بوده است. اینکه جرائم در مناطق حاشیه‌ای بسیار بیشتر از سایر مناطق اتفاق می‌افتد، موردپذیرش همه است. گردشگران و مسافرانی که قصد عبور از جاده چالوس-کرج را دارند خانه‌های کوچکی را روی کوهی که در مدخل ورودی جاده چالوس قرار دارد، مشاهده کرده‌اند، به آنجا خط حصار می‌گویند. محله‌ای که نه شهر است و نه روستا! نه قوانین شهرنشینی بر آن حاکم است و نه روستا! در آنجا می‌توان با چند پاره آجر و بلوک سیمانی چاردیواری‌ها را ۲۴ ساعته و شبانه با دیوارهای وصله‌پینه‌ای به‌دور از چشم مأموران شهرداری ساخت و نامش را به‌اصطلاح خودشان خانه گذاشت. در این مقاله هدف، نشان دادن تأثیر حاشیه‌نشینی بر امنیت اجتماعی و روانی حصارکرج می‌باشد. بدو در این مقاله تصویر و چهره‌ای از حاشیه‌نشینی و علل شکل‌گیری آن را ترسیم می‌کنیم؛ سپس جرائمی که در این مناطق معمولاً اتفاق می‌افتد و نقش دستگاه‌های عمومی و دولتی در شکل‌گیری حاشیه و وقوع جرائم و نیز توصیه‌هایی جهت پیشگیری از وقوع جرم در این مناطق را بیان خواهیم کرد.

ضرورت تحقیق

مسائل و مشکلاتی که مهاجران شهری با آن روبه‌رو هستند، در زمان‌ها و شرایط مختلف متفاوت است؛ ولی اولین و پیچیده‌ترین مشکلی که از بدو ورود به شهر و تا مدت‌زمان طولانی با آن مواجه هستند، دسترسی به مسکن مناسب می‌باشد. کلان‌شهر کرج با فاصله کم و دسترسی‌های متنوع و گسترده و سریع به تهران از یک‌طرف و استقرار بخش مهمی از کارخانجات و فعالیت‌های پایه‌ای در پیرامون خود، کانون توجه بخش قابل‌توجهی از جمعیت مهاجر به حوزه شهری کرج و تهران شده است. در اطراف این شهر سکونتگاه‌های متعددی ایجاد شده و یا در حال رشد و گسترش می‌باشد. حاشیه‌نشینی و مشکلات آن به‌عنوان یک معضل بزرگ شهری محسوب می‌شود. ضرورت پرداختن به این موضوع از آنجاست که این پدیده در عین حال که نتیجه و حاصل معضلات

اجتماعی و خصوصاً اقتصادی است، موجب بروز مشکلات دیگری همچون بزهکاری (خریدوفروش مواد مخدر، نزاع‌های دسته‌جمعی، دایر نمودن مراکز فساد و فحشا و ...) می‌گردد. با گسترش شهرها و تبدیل آن‌ها به کلان‌شهر، لزوم کنترل وضعیت حاشیه‌نشینی و جلوگیری از گسترش آن، بیش‌ازپیش احساس می‌شود.

انواع حاشیه‌نشینی

حاشیه‌نشینی نامی برای سکونت‌های غیراستاندارد است و ممکن است به شیوه‌های متفاوتی وجود داشته و در بررسی آن‌ها شکل‌های متفاوتی شناخته شود. از جمله دسته‌بندی‌ها می‌توان به حاشیه‌نشینی از نظر سکونت اولیه که به سه دسته تقسیم می‌شوند اشاره نمود: الف) حاشیه‌نشینی غیربومی، ب) حاشیه‌نشینی بومی، ج) حاشیه‌نشینی دوگانه.

حاشیه‌نشینی بومی، شامل آن دسته از حاشیه‌نشینان است که غیر مهاجرند. از بدو تولد در منطقه حاشیه‌نشین سکونت دارند. حاشیه‌نشینان غیربومی، شامل مهاجرانی هستند که از روستاها و شهرهای دیگر کشور به این مناطق کشیده شده‌اند و حاشیه‌نشین دوگانه، فردی که از کشوری به کشور دیگر مهاجرت کرده است، مثل افغانه و اعراب (شایگان، ۱۳۹۳: ۲۹)

حاشیه‌نشینی برون‌شهری

حاشیه‌نشینی شهری، خانوارها و افرادی را شامل می‌شود که در محدوده اقتصادی و اجتماعی شهر ساکن شده‌اند، ولی جذب اقتصاد و اجتماعی شهری نشده‌اند و در حاشیه فعالیت‌های زندگی مردم شهرنشین قرار دارند (حاج یوسفی، ۱۳۸۱: ۱۴).

این قسم حاشیه‌نشینی که اکثراً در اطراف کلان‌شهرها همچون قارچ روییده و به کرات می‌توان از آنها سخن‌راند؛ استان البرز به‌عنوان یک نمونه کامل از انواع مسائل اجتماعی پدیده‌ای مثل حاشیه‌نشینی را به مثابه‌ی معضل اجتماعی در خود جای داده است. حاشیه‌نشینی از نوع برون‌شهری بیشتر در شرق و غرب استان به چشم می‌خورد؛ با کمی دقت در نقشه البرز متوجه می‌شویم که وجود کوه‌ها از شمال تا شرق امکان مهاجرت این دسته از حاشیه‌نشینان را به این سمت محدود نموده است. از سوی دیگر مهاجرت و وجود زندان‌ها، کارخانجات و باغات در اطراف استان سبب بروز سکونت حاشیه‌نشینان شده است. (زاهدانی، ۱۳۸۴: ۷۵)

حاشیه‌نشینی درون شهری

برخلاف حاشیه‌نشینی برون شهری، حاشیه‌نشینی درون شهری عمری بسیار طولانی دارد و پدیده تازه‌ای نیست. در تمام کشورهای دنیا چنین مناطقی را می‌توان یافت. چنین محدوده‌هایی با وجود این که در درون کلان‌شهرهاست اما از سایر مناطق با خط قرمزی جدا شده است؛ گویی ساکنین این مناطق هم حاشیه‌نشین هستند با این تفاوت که با فاصله کمتری نسبت به حاشیه‌نشین‌های برون شهری در متن شهرها زندگی می‌کنند. آنچه که حائز اهمیت است این است که این دسته را خطر بیشتری در مقابل ناامنی و بزهکاری تهدید می‌کند. اولاً همان نزدیکی بیشتر آن‌ها به متن حاشیه‌ها و الگوبرداری که آن‌ها به خاطر این ارتباط دارند و احتمال اشتباه بودن این الگوسازی که ممکن است با آن مواجه شوند؛ علاوه بر این، چون آن‌ها خود را یک متن‌نشین می‌دانند، خواهان همان برخورد اجتماعی و تساوی در امکانات رفاهی هستند که برای دیگر مناطق وجود دارد؛ به همین علت در جهت رفع کمبودهای موجود دست به واکنش‌های خودجوش می‌زنند. (همان).

حاشیه‌گزینی

افراد متمکن و ثروتمند در جامعه برای فرار از هیاهو و ترافیک همه‌روزه و محیط تنش‌زا و دغدغه‌هایی که در کلان‌شهرها دارند خارج شده و اغلب مکان‌هایی آرام و دنج و خوش آب‌وهوا را برای استراحت و تفریح خود انتخاب می‌کنند، گه‌گاهی هم مثل آخر هفته‌ها در این مکان می‌گذرانند. اگر در البرز این مورد را بررسی کنیم، مکان‌هایی مثل جاده چالوس-دیزین - سهیلیه و... از این جمله می‌باشد.

تعریف حاشیه‌نشینی

حاشیه‌نشینی به بخشی از توسعه شهری اطلاق می‌شود که بدون برنامه‌ریزی، کنترل و رعایت ضوابط و مقررات شهرسازی توسط توده‌ای از مردم که عمدتاً فقرا و اقشار کم‌درآمد شهری و مهاجران روستایی می‌باشند، ایجاد می‌شود. (محسنی، ۱۳۹۰: ۱۵)

حاشیه‌نشینی، زاغه‌نشینی، آلونک‌نشینی، کوخ‌نشینی، کپرنشینی، جملگی مترادف یکدیگر هستند؛ اگر بخواهیم تعریفی از این اصطلاح ارائه دهیم و در وهله اول افرادی را که در این مناطق اسکان دارند هدف قرار دهیم، باید گفت: حاشیه‌نشینان کسانی هستند که در محدوده اقتصادی شهر زندگی می‌کنند ولی جذب نظام اقتصادی و اجتماعی آن نشده‌اند. (اصغری زمانی، ۱۳۸۳: ۳۹-۳۸).

حاشیه‌نشینی زائیده وجود ویژگی نابرابری در روابط اجتماعی مسلط بر جامعه است. شدت اختلاف بین سکونت‌گاه‌ها باعث می‌شود عده‌ای شهرنشین و عده‌ای روستانشین وعده‌ای دیگر حاشیه‌نشین شوند، که این شدت اختلاف بستگی به میزان شدت در تمرکزگرایی روابط اجتماعی دارد. هرچه از میزان تمرکزگرایی کاسته شود، از گسترش و شدت اختلاف بین انواع سکونتگاه‌ها کاسته می‌گردد. مناطق زاغه‌نشین، آلونک‌نشین، کپرنشین و در مفهوم کلی تر حاشیه‌نشین بخش‌های مورد غفلت واقع شده‌ای از شهر هستند که شرایط زندگی و مسکن در آنجا به شدت پایین و نامناسب است. زاغه‌ها مناطقی هستند که مهاجران فقیر و مصیبت‌زده روستایی اولین خانه ارزان و کوچک خود را در آنجا بنا کرده و شروع به جست‌وجو برای یافتن کار و شغل مناسب در همان حوالی می‌کنند. بنابراین مشاهده می‌شود که قسمت عمده‌ای از زاغه‌ها در همجواری مناطق صنعتی یا در محیط‌های تجاری قرار گرفته‌اند. تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که هرچه میزان فعالیت‌های صنعتی در محلی بیشتر باشد تعداد زاغه‌نشینان هم در آن مکان بیشتر خواهد بود. زاغه‌ها معمولاً در مکان‌هایی پدید می‌آید که به هیچ عنوان برای سکونت انسان مناسب نیست. اغلب این سکونت‌گاه‌ها بر روی اراضی حاشیه‌ای شهر که ارزش بسیار کمی دارند واقع شده‌اند؛ مناطقی مانند دامنه تپه‌های اطراف شهر زمین‌های مرطوب و مردابی زمین‌های اطراف محل انباشت زباله‌های شهری، زیر کابل‌های فشارقوی، حاشیه رودخانه‌ها و نیز مکان‌هایی که در معرض خطر سیل بوده و سیلاب‌های موسمی در آنجا رخ می‌دهد. در این مناطق مسکونی از نظر فیزیکی و اجتماعی روبه‌زوال می‌رود؛ رضایت زندگی خانوادگی ناممکن است؛ شرایط بد مسکن و تسهیلات و زیرساخت‌های شهری نامناسب از ویژگی‌های عمده چنین سکونت‌گاه‌هایی است. (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹: ۲۵-۲۳)

تعریف حاشیه‌های درون‌شهری

در این مناطق خانوارها و مهاجران جوان در ساختمان‌های کهنه و شلوغی زندگی می‌کنند که فاقد سرویس‌های شهری و یا دارای سرویس‌های شهری بسیار فقیرانه است. آن‌ها معمولاً یا اتاقی را اجاره می‌کنند یا به‌طور مشترک در آپارتمان‌های کوچک و فقیرانه زندگی می‌کنند. یک ساختمان چهار اتاق تبدیل به چهارخانه شده و در هر اتاق یک خانوار یا بیشتر زندگی می‌کنند. معمولاً با تفکیک محیط و تقسیم یک واحد مسکونی به چند واحد مسکونی خدمات و امکانات تغییری نکرده و ساکنان واحدهای مسکونی جدید از آشپزخانه حمام و سایر سرویس‌ها به‌طور مشترک استفاده می‌کنند. با افزایش تعداد ساکنان از ارزش استیجاری این واحدهای مسکونی کاسته شده و مبلغ اجاره‌بها در صورتی که کنترل اجاره‌بها اجرا گردد برای تعمیرات و ترمیم منازل کافی نخواهد بود. بنابراین رسیدگی به ساختمان‌ها به دست فراموشی سپرده شده و منازل کم‌کم فرسوده می‌شوند.

سرویس‌های شهری در این مناطق روبه‌زوال و نابودی است و آن‌ها به بهبود اساسی نیاز دارند. اما نزدیک بودن به محل کار و فرصت‌های اشتغال کوتاه‌مدت در این مناطق باعث گردیده که هزینه مسکن علی‌رغم شرایط بد آن نسبتاً بالا باشد. در این مناطق توسعه تسهیلات زیربنایی در حد استاندارد و فراهم نمودن سرویس‌های اساسی شهری موضوع مهمی است که باید به آن توجه گردد این مناطق شهری فاقد شرایط زیر هستند:

۱. سرویس‌های اساسی شهری مانند آب بهداشتی، تخلیه فاضلاب، جمع‌آوری زباله، سیستم زه‌کشی، روشنایی خیابان، پیاده‌روی صاف و سنگ‌فرش شده و جاده برای دسترسی‌های ضروری؛
۲. مدارس، درمانگاه و محلی برای بازی بچه‌ها و سالن‌های ورزشی و فرهنگی؛
۳. مکانی برای اجتماع مردم و امور اجتماعی و تفرجگاه.

تعریف اسکان غیررسمی

اسکان غیررسمی از جمله پدیده‌های ناشی از شهرنشینی شتابان معاصر و از جلوه‌های بارز فقر شهری است که به صورت خودرو در درون یا اطراف شهرها ظاهر شده است. این گونه سکونتگاه‌ها با تجمعی از قشرهای کم‌درآمد و غالباً با مشاغل غیررسمی و شیوه‌ای از شهرنشینی ناپایدار همراهند و زمینه مناسبی برای بروز آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌روند. (علی‌آبادی، ۵: ۱۳۸۱)

پیامدهای حاشیه‌نشینی

حاشیه‌نشینی که خود تا حدود زیادی ریشه در مهاجرت دارد تحت تأثیر پارامترهایی همچون فقر اقتصادی، عدم تخصص، نوع شغل، تعارض فرهنگی، بی‌سوادی، هویت قومی و فرهنگی، غیرقابل کنترل می‌شود. در نتیجه عوارض این پدیده به حوزه شهری گسترش می‌یابد. اکثر حاشیه‌نشینان تحت تأثیر متغیرهایی چون عدم دسترسی به مشاغل اقتصادی شهر همراه با فقر اقتصادی و عدم تخصیص، مجبور به زندگی در آلونک‌ها و زاغه‌ها می‌شوند. فقر نه تنها موجب می‌شود که به مشاغل کاذب روی آورند، بلکه محیطی برای بروز انواع جرائم نیز فراهم می‌کند. علاوه بر آن، انواع بیماری‌های جسمی و روانی، انحرافات اخلاقی، بی‌کاری، جنایت و ... بسیار شدید تر از سایر نقاط شهری در آنجا دیده می‌شود. و مهم‌ترین پیامدها در کلان‌شهر کرج را می‌توان کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی - امنیتی نام برد. (صالحی و خدائی، ۲۰۷: ۱۳۹۰)

کالبدی: مهم‌ترین تأثیرات عمده، وجود محله‌های حاشیه‌نشین بر شکل شهر را می‌توان شامل مواردی چون تشدید جدایی فضایی، جلوگیری از رشد محله‌های مرفه یا متوسط در جهت محله‌های حاشیه‌نشین، افزایش تراکم جمعیت و ساختمان، مشکلات تأسیسات زیر بنایی (آب و فاضلاب و ...) و کمبود خدمات عمومی دانست. در حاشیه‌نشینی یک سکونت‌گاه غیررسمی به دلیل اصل غیرقانونی بودن آن دارای سرویس‌ها و خدمات شهری ناکافی و زیرساختی در سطح بسیار پایین می‌باشد. این سرویس‌ها عبارتند از: شبکه ارتباطی، منابع آب، سیستم تخلیه فاضلاب، برق جاده، مدارس، مراکز بهداشت، بازار و غیره. برای مثال آب‌لوله‌کشی وجود نداشته و یا خیلی کم می‌باشد و معمولاً به صورت دستی و با استفاده از تلمبه زدن از آب استفاده می‌کنند. همچنین شبکه‌های غیررسمی برای منابع آب و برق و سایر تسهیلات در این مکان‌ها وجود دارند که وابستگی کمی به کانال‌های مجاز و رسمی دارند. (صالحی، ۱۳۹۰:۲۲۳)

اجتماعی: اغلب ساکنان حاشیه‌نشین، زندگی خانه به‌دوشی، از خود بیگانگی در محیط جدید، نابسامانی و کج‌روی و ... و شکل‌گیری فردی به فرهنگ مهاجر در آخر هنجارشکنی از پیامدهای اجتماعی است. درآمدی ناچیز دارند و جزو طبقات پایین جامعه می‌باشند. آن‌ها به صورت کارگر روزمزد بوده و اغلب در بخش‌های غیررسمی کار می‌کنند. آن‌ها حداقل حقوق و دستمزد را دریافت می‌کنند و گاهی بعضی از خانواده‌ها با کار در شغل‌های نیمه‌وقت، سطح درآمد بالاتری دارند. اغلب ساکنان را مهاجران (از روستا و شهرهای کوچک به شهر و هم‌چنین خانواده‌های مجرمینی که در زندان‌های کرج هستند یا مهاجرین و پناهندگان افغانی) تشکیل می‌دهند و بعضی از آن‌ها نیز از نسل دوم و یا سوم ساکنان غیرمجاز می‌باشند. (صالحی، ۱۳۹۰)

دلایل حاشیه‌نشینی

اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی، پدیده‌ای اجتماعی هستند که بروز و توسعه آن‌ها ناشی از عوامل متعدد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. تشدید مهاجرت براساس نداشتن صرفه اقتصادی، فعالیت در بخش کشاورزی، ویرانی روستاها و رشد کلان‌شهرها و تمرکز امکانات و فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی، جنگ، خشکسالی، زلزله و بلاهای طبیعی دیگر و همگی در بروز حاشیه‌نشینی نقش دارند و این عوامل در نهایت موجب شده است تا در مجاورت شهرهای بزرگ و حتی در متن آن‌ها، مناطق و محله‌های حاشیه‌نشین به وجود آید. نظریه‌پردازان غربی اعتقاد دارند حاشیه‌نشینان، مردمان بی‌جا، آواره و رانده‌شده‌اند که مانند خس و خاشاک بر سیل مهاجرت از روستاها کنده و به شهرها آورده شده‌اند. (شایگان، ۱۳۹۳:۳۲)

جاذبه‌های شهرنشینی و رفاه شهری این افراد را از زادگاه خود کنده و به‌سوی قطب‌های صنعتی و بازارهای کار می‌کشاند و اکثر مهاجرین روستایی هستند که به‌منظور گذراندن بهتر زندگی، راهی شهرها می‌شوند. (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹: ۵)

بدین ترتیب می‌توان امکان غیررسمی یا غیرمعارف را نمادی از انزوای اجتماعی محسوب داشت؛ لذا می‌توان گفت حاشیه‌نشینان، بیشتر افراد مهاجر روستایی و عشایر و کمتر شهری (از شهرهای دیگر - خودشهر - مهاجران افغان) هستند که اغلب فاقد مهارت لازم می‌باشند و به علت عوامل جاذب شهری مانند اشتغال به شهرهای بزرگ روی می‌آورند و به دلیل عدم تطبیق با محیط شهری به تدریج در قسمت‌هایی از شهر که محل سکونت و نوع مسکن آن‌ها با محل سکونت معارف شهری مغایر می‌باشد و غالباً مالکیت غصبی دارد سکنی گزیده‌اند. (بیگدلی، ۱۳۸۳)

مهاجرت یعنی ترک وطن و اسکان و در محلی دیگر به صورت ثابت یا نیمه ثابت (معین، ۱۳۶۰: ۴۴-۵۷). مهاجرت یکی از عوامل تغییر جمعیت در جوامع و سکونتگاه‌های انسانی است. این عامل در کنار زاد و ولد و مرگ‌ومیر تعیین‌کننده تعداد جمعیت در هر سکونتگاه شهری یا روستایی است. اهمیت بررسی وضعیت مهاجرت در برنامه‌ریزی شهری آن‌چنان زیاد است که بدون توجه به آن پیش‌بینی‌ها و ترسیم وضعیت آتی شهرها به واقعیت نزدیک نخواهد شد. در پیش‌بینی جمعیت آتی شهرها از دو مؤلفه رشد طبیعی و غیرطبیعی استفاده می‌شود که مهاجرت عامل اصلی در رشد غیرطبیعی شهرهاست. سابقه مهاجرت‌های انسانی در اشکال مختلف به قدمت تاریخ حیات انسان در کره زمین است. مهاجرت اقدام آریایی از موطن اصلی خود به سمت هند، ایران و اروپا بزرگ‌ترین، و مهاجرت یک خانوار روستایی یا شهری به مکان دیگری برای سکونت کوچک‌ترین نوع مهاجرت به شمار می‌آید. بنابراین تغییرات جمعیتی سکونتگاه‌های شهری و روستایی در سراسر جهان و ایران (در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی) از پدیده مهاجرت تأثیر می‌پذیرد. (کاظمی، ۱۳۸۸: ۵۶)

بنابر عقیده محققین، آنچه که «حاشیه» اطلاق می‌شود گروه‌های رانده‌شده، مهاجران روستایی فاقد توانمندی حرفه‌ای، تحصیلات و بضاعت لازم برای هرگونه مشارکت در حیات اقتصادی-اجتماعی شهر، دارای اشتغال کاذب در بخش غیررسمی اقتصاد شهر مانند زائده‌ای انگلی از بخش پیشرفته‌تر و مدرن‌تر معرفی می‌شود که عمدتاً باعث آسیب‌شناسی اجتماعی و افزایش جرم یا تهدیدکننده امنیت شهری می‌باشند. (کاظمی، ۱۳۸۸)

یکی دیگر از دلایل شکل‌گیری حاشیه‌نشینی، عدم توانایی در اجرای سیاست‌های تأمین مسکن و خدمات‌رسانی صحیح به اقشار کم‌درآمد شهری می‌باشد. حوادث غیرمترقبه (نظیر جنگ، خشک‌سالی و...) و افزایش بیکاری منجر به مهاجرت‌های گسترده‌ای می‌شود که حاصل آن بروز تعارض بین اعتقادات مذهبی و آداب‌ورسوم مهاجر با ارزش‌های فرهنگی و الگوهای رفتاری رایج در کلان‌شهرها است. ضعف مدیریت شهری بالاخص در امر هدایت، رهبری، هماهنگی، نظارت و کنترل

و برخوردهای غیراصولی در پذیرش و یا رد سکونت‌های حاشیه شهرها و سوءاستفاده گروه‌های ذینفع محلی باعث تشدید مشکلات حاشیه‌نشینی و افزایش جرائم مختلف در این راستا شده است. ناکارآمد بودن بازارهای رسمی زمین و مسکن شهری برای اقشار کم‌درآمد و نیاز اولیه به سرپناه، زمینه توجه این افراد را به بازارهای غیررسمی و به تبع آن بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و بروز جرائم مختلف را تشدید نموده است. در صورت عدم برنامه‌ریزی دقیق و منطقی و سازماندهی و هماهنگی مناسب دستگاه‌ها مرتبط در جهت حل این مشکل در آینده بسیار نزدیک شاهد تبدیل مشکل به بحران همه‌جانبه و بروز معضلات عدیده‌ای برای نظام شهری کرج که یکی از عمده‌ترین چالش‌ها و بحران‌ها به شرح ذیل می‌باشد، خواهیم بود؛ افزایش سطح فقر در حاشیه شهرها، عدم دسترسی مناسب به مسکن و خدمات اصلی شهری، گسترش غیرقانونی شهرها، ویرانی محیط‌زیست، تراکم جمعیت، گسترش بحران‌های امنیتی و اجتماعی (از جمله مواد مخدر، سرقت، نزاع‌های دسته‌جمعی، قتل و ...) پیامدهای دیگر این پدیده است.

آسیب‌های حاشیه‌نشینی

به واسطه وجود برخی از نابسامانی‌های کالبدی و اجتماعی، مناطق حاشیه‌نشین همچنان واجد آمارهای بالای جرم می‌باشند و برای مجرمین، به‌عنوان حوزه‌های مناسب، انجام فعالیت می‌شوند. (قائد رحمتی، ۱۳۹۴: ۱۲۲) عمده‌ترین آسیب‌های حاشیه‌نشینی عبارتند از: آسیب‌های اجتماعی، آسیب‌های فرهنگی، آسیب‌های فیزیکی، آسیب‌های اقتصادی، آسیب‌های سیاسی، آسیب‌های امنیتی.

که به‌طور مختصر هرچند بسیار کوتاه به آن اشاره خواهیم داشت:

* **آسیب‌های اجتماعی:** از ویژگی‌های مناطق حاشیه‌نشینی شهرها وجود و شیوع آسیب‌های اجتماعی است. مصادیق مهم آن عبارتند از: رواج بزه‌کاری، اعتیاد به مواد مخدر و فروش آن، خرید و فروش مشروبات الکلی، نزاع و ...

* **آسیب‌های فرهنگی:** افزایش روند بی‌سوادی و بی‌علاقگی به آموزه‌های مذهبی و فرهنگی.

* **آسیب‌های فیزیکی:** بافت مسکونی درهم و بی‌ضابطه، فرسودگی بناها، نمای نامطلوب ابنیه و سیمای شهر و تشدید ترافیک در محله‌ها.

* **آسیب‌های اقتصادی:** رواج دست‌فروشی و دوره‌گردی، افزایش بی‌کاران دائمی و فصلی و افزایش تکدی‌گری.

***آسیب‌های بهداشتی:** افزایش زباله‌ها و عدم دفع به‌موقع آن، جاری شدن فاضلاب خانگی در معابر عمومی، آلودگی هوا و صوتی و افزایش بیماری‌های عفونی و واگیردار.
***آسیب‌های سیاسی:** عکس‌العمل سریع حاشیه‌نشینان به ناآرامی‌های سیاسی و گرایش زیاد این افراد به شرکت در تظاهرات، راهپیمایی‌ها و اعتراضات خیابانی در قالب به‌ظاهر استیفای حقوق شهروندی خویش.

مروری کارشناسانه بر حادثه پاییز ۹۵ حصار کرج

شب‌های منطقه حصار زیبا و روزهایش زشت است، زیبایی شب‌های این منطقه به خاطر خانه‌های قد و نیم‌قدی است که گویا روی هم ساخته شده است. چراغ‌های روشن این منطقه در شب تصویر زیبایی به رهگذران می‌دهد، ولی در روز دیدن تصاویری از رها شدن زباله در خیابان‌ها، بوی بد فاضلاب و زشت و نازیبا است. زندگی مردم در حاشیه شهر، تبعات زیادی در پی دارد به همین منظور بازسازی بافت‌های فرسوده و ساماندهی مناطق قدیمی شهر که در بسیاری از مواقع در حاشیه شهر واقع شده‌اند از جمله طرح‌هایی ضروری است که باید با سرعت بیشتری در سطح استان اجرایی شود، ولی باگذشت مدت‌ها هنوز این طرح کامل به اجرا در نیامده است و مشکلات محله حصار از جمله عرض کم خیابان‌ها، نبود فاضلاب مناسب، نبود مدرسه، بانک و پارکینگ و غیره ... دامن‌گیر مردم این منطقه شده به‌طوری‌که شهروندان را عاصی کرده است. بیتوته کردن ۱۰-۱۲ نفر در یک اتاق مشکلات متعدد رفتاری و اخلاقی ایجاد می‌کند معضلاتی چون بلوغ زودرس، گرایش شدید به اعتیاد به دنبال مشاهده مصرف عادی مواد مخدر در منزل و ... در کنار آن جوانان و نوجوانان سرشار از محرومیت این مناطق در کنار خود انباشتی از رفاه و ثروت را در شهر می‌بینند. اعتیاد به مواد مخدر افزون بر زبان‌هایی که به‌طور مستقیم برای مصرف‌کننده آن دارد و هیچ فایده و سودی برای استفاده آن تأیید نشده است، یکی از عوامل اصلی گسترش بیماری‌هایی چون ایدز و هیپاتیت می‌باشد و همچنین زبان‌های اجتماعی و اقتصادی جبران‌ناپذیری برای جامعه دارد که از آن میان می‌توان به از بین بردن بخشی از نیرو و مغز فعال جامعه اشاره کرد. افرادی که به‌صورت دسته‌جمعی در چادرها و کپر‌ها اقدام به مصرف مواد مخدر از نوع صنعتی و ... می‌نمایند. پدیده حاشیه‌نشینی با استان البرز و به‌ویژه شهرستان کرج پیوندی دیرینه دارد، استان البرز را همگان به مهاجرپذیری می‌شناسند، وجود زندان‌های بزرگ کشور در شهرستان کرج نیز دلیلی دیگر برای رشد بی‌رویه حاشیه‌نشینی در این کلان‌شهر است، افزایش بی‌رویه جمعیت یکی از مشکلات شهر کرج است، و ویژگی‌های برخی گروه‌های مهاجر موجب بروز پدیده‌هایی نظیر حاشیه‌نشینی، پدید آمدن محلات فقیر و همچنین بالا رفتن میزان تخلفات و جرم و جنایت شده است. جرائم خشنی مثل

زورگیری، ضرب و جرح و اعتیاد افراد در مناطق حصار، سهرابیه، اخترآباد و... به چشم می‌خورد. به دلیل ساخت‌وسازهای غیرمجاز (آسیب‌های فیزیکی) توسط حاشیه‌نشینان شهرها و عدم توجه به اخطارهای قانونی نهادهای ذی‌ربط و افزایش بی‌رویه این ساخت‌وسازها که باعث افزایش مطالبات اجتماعی، فرهنگی و ... ساکنین حاشیه شهرها گردیده بود، اما باید به این نکته مهم توجه داشت که به علت عدم برخورد علمی، متفکرانه و مطابق با استانداردهای مدیریت بحران، تعداد زیادی از افراد جامعه و خانواده آنان متحمل صدمات جبران‌ناپذیری در این منطقه شده‌اند. افرادی که به‌عنوان مجرم و متهم دستگیر شدند، افرادی که صدمات جانی و مالی زیادی به آنان وارد شد پرسنل امنیتی و انتظامی که با قاطعیت برخورد و مجرمین را روانه دادگاه و زندان کردند. کودکان کار در منطقه حاشیه‌نشین حصار، فقدان سرپرست به علت فوت یا بد سرپرستی، فرار از منزل، فقر گسترده، ناتوانی والدین در تأمین نیازهای اولیه، ترک تحصیلی، زندانی بودن پدر یا مادر و اجبار والدین برای کسب درآمد از سوی کودکان، می‌باشد.

آسیب‌های امنیتی و ناامنی اجتماعی

برای داشتن تعریف و درک درستی از ناامنی اجتماعی، ابتدا لازم است مفهوم امنیت اجتماعی مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. باید متذکر شد اولین و مهم‌ترین چیزی که بعد از تأمین نیازهای اولیه مانند آب و غذا، ذهن انسان‌ها و حتی جانوران را به خود مشغول می‌کند، امنیت است. امنیت منحصر به امنیت جانی نیست بلکه دارای مصادیق مختلفی است که می‌توان در این خصوص به امنیت فردی، جانی، مالی، اجتماعی و ملی اشاره کرد. (میرزمانی، ۱۳۹۳: ۶۷). گیدنز امنیت اجتماعی را شامل تمهیداتی جهت حفظ زندگی اعضای یک جامعه و سپس حفظ راه و روش زندگی آنان می‌داند (گیدنز، ۱۳۸۳: ۶۲۷).

در بحث آسیب‌های امنیتی هم معضلات متعددی در زمینه‌های مختلف در جامعه وجود دارد که یکی از دلایل آن حاشیه‌نشینی است. اخلال در امنیت عمومی با توجه به تأثیرات نامطلوب آسیب‌های اجتماعی که نام‌برده شد و رواج تجاوز به اموال و ناموس، سرقت، تشکیل باندهای فساد و فحشا و... وجود افراد مهاجر در حاشیه شهرکرج (حصار) و نبودن کسب‌وکار و درآمد مناسب ساکنین، تعداد بسیار معدودی از زنان، کودکان در حاشیه صدمت‌تری تردد جاده‌ای، و از طریق فروش مواد و ... امرارمعاش می‌کنند و این امر موجبات ایجاد مزاحمت برای خانواده‌های ساکن در محل را فراهم نموده بود.

عوامل توسعه نواحی حاشیه‌نشینی شهرها

حاشیه‌نشینی در تمام شئون زندگی اجتماعی افراد بومی و مهاجرین تأثیر دارد و تغییراتی را در نحوه توزیع جمعیتی به وجود آورده و به دلیل ارتباط گروه‌های بومی با گروه‌های مهاجر که تنوع بیشتری دارند موجب بروز آسیب‌های اجتماعی و افزایش زمینه برای قانون‌شکنی و ایجاد جرائم و بزهکاری‌های مختلف خواهد شد و با عنایت به این‌که هر گروه درصدد حفظ آداب‌ورسوم و شیوه‌های فرهنگی خویش می‌باشد تمایزات فرهنگی افزایش یافته و هر قدر که این تمایزات به تضادهای فرهنگی و رقابت بدل گردد احتمال وقوع جرائم و آسیب‌های اجتماعی افزایش می‌یابد.

توسعه نواحی حاشیه‌نشینی شهرها منجر به رشد جرائم و ناهنجاری‌های اجتماعی گردیده که از عوامل مؤثر در بروز این معضل، می‌توان از مواردی به شرح ذیل نام برد:

- عدم پوشش مناسب نیروهای انتظامی و امنیتی و به تبع آن پنهان بودن نسبی این مناطق از دید قانون و مأموران مربوطه.
- مطالعه حاشیه‌نشینی از نظر خصوصیات روحی و روانی، آسیب‌های اجتماعی، اعتیاد، سرقت و ... به‌منظور تأمین امنیت حاشیه شهر لازم و ضروری به نظر می‌رسد.
- فقر و بیکاری موجب افزایش جرم خریدوفروش مواد مخدر، اعتیاد و سرقت بوده است. (ابن‌ترنت و مقالات پژوهشی)

شیوه عملی پیشگیری از وقوع جرم

از دیدگاه آسیب‌شناسی، توجه ریشه‌ای به این نکته حائز اهمیت است که اصولاً چرا ناامنی به وجود آمده تا این‌که به فکر امنیت باشیم. در تعریف پیشگیری می‌توان گفت که: پیش‌بینی، شناخت و ارزیابی خطر جرم و انجام اقداماتی برای رفع تقلیل آن که گاهی این روند تحت عنوان مدیریت کردن خطر جرم، نام‌برده می‌شود که شامل موارد زیر می‌باشد: (قائد رحمتی، ۱۳۹۴: ۱۲۹)

- از بین بردن کامل برخی از خطرات؛
- تقلیل برخی از خطرات یا کاستن از دامنه خسارت؛
- تقلیل برخی از خطرات به‌وسیله اقدامات تأمینی و امنیتی مثل افزایش تعداد پلیس و نظایر آن به‌منظور ترساندن و کنترل مجرمین بالقوه از ارتکاب جرم.

تشویق مردم به گزارش موارد مشکوک و ضد امنیتی به پلیس، بسیار مهم بوده و البته مستلزم وجود رابطه سالم، دوستانه و مبتنی بر اعتماد بین پلیس و مردم است؛ به طوری که مردم با میل و رغبت، مشاهدات و اطلاعات خود را در اختیار مراجع انتظامی و امنیتی قرار دهند.

آگاهی دادن به مردم نسبت به جرائم و شیوه‌های اتخاذی مجرمین، توصیه‌ها و آموزش‌های لازم برای گروه‌های خاص، پیش‌بینی طرح‌ها و پروژه‌های گروهی، تغییر محیط (مثلاً روشن‌تر کردن خیابان‌ها) تشویق و مساعدت به شرکت‌های خصوصی جهت تولید و عرضه تجهیزات ایمنی باقیمت مناسب، پیش‌بینی راه‌هایی برای افشای کارهایی که پنهان بودن آن‌ها، زمینه ارتکاب جرم را فراهم می‌سازد.

حل مشکل حاشیه‌نشینی و عدم افزایش حاشیه‌نشین‌ها؛ به نظر می‌رسد به جای حل مشکلات حاشیه‌نشین‌ها، ابتدا بایستی مشکل حاشیه‌نشینی را حل کرد، نه مشکل حاشیه‌نشینان را، لذا مهم‌ترین راه‌کارهای اجرایی جهت جلوگیری از حاشیه‌نشینی و کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی حاکم بر آن می‌توان موارد ذیل را نام برد:

۱- ایجاد مدیریت واحد شهری جهت کنترل ساخت‌وساز و افزایش فیزیکی شهر و جلوگیری

از عملکرد موازی سازمان‌های مسئول؛

۲- توجه برنامه‌ریزان به مناطق محروم و تجهیز نمودن این مناطق از نظر صنعتی و ایجاد

اشتغال برای ساکنان مناطق محروم که این مناطق مبدأ حرکت مهاجرین به

کلان‌شهرهای کشور از جمله شهر کرج می‌باشد؛

۳- اطلاع‌رسانی دقیق و مستمر توسط مقامات قضائی و مسئولین دیگر در خصوص وضعیت

بزهکاری و جرائم با به‌کارگیری از نیروهای کارشناس، روانشناس و جامعه‌شناس در مراکز

قضائی و انتظامی و رسانه‌ها و ریشه‌یابی فرایند مجرم شدن افراد و علل آن با استفاده از

متخصصین، روانشناسان، جامعه‌شناسان و..؛

۴- برنامه‌ریزی برای تقویت سازمان‌ها و ارگان‌های نظارتی و کنترل انتظامی و امنیتی با

استفاده از تجهیزات پیشرفته و مناسب و کنترل محسوس و نامحسوس و تجدیدنظر در

قوانین بازدارنده جرم به جهت جلوگیری از برخوردهای چندگانه و تکرار جرم؛

۵- بهره‌گیری از کلیه امکانات و توانمندی دستگاه‌های هنری، تبلیغاتی، آموزشی در جهت

زشت بودن اعمال مجرمانه و عواقب نامطلوب آن. در یک‌کلام، حاشیه‌نشینی شهرها

حاصل شکست سیاست‌های رسمی و عدم پاسخگویی به نیاز اقشار کم‌درآمد و نقاط

محروم به اشتغال مسکن، امکانات رفاهی اولیه می‌باشد (قائدرحمتی، ۱۳۹۴).

نتیجه‌گیری

اقتصاد خانواده یکی از مهم‌ترین عللی است که منجر به گرایش به بزهکاری و دیگر جرائم از قبیل مصرف مواد مخدر و ... می‌شود. اکثر نوجوانان منطقه حاشیه‌نشین که در محیطی بسیار نامناسب و غیربهداشتی زندگی می‌کنند، دچار انحرافات اخلاقی می‌گردند. فقر بر سلامت و روان جسمی و کیفیت فرهنگی و زندگی خانوادگی و فرصت تحصیلی نیز تأثیرگذار است. مشکلات شدید اقتصادی، اجتماعی، روانی، فرهنگی و ... در گسترش و ایجاد پدیده حاشیه‌نشینی بسیار مؤثر بوده است. در بررسی‌های تحقیقی، مشخص شد که اکثر خانواده‌های حاشیه‌نشین حصار فاقد شغل رسمی برای تأمین معاش خود هستند و چون این افراد فاقد مهارت‌های فنی و حرفه‌ای می‌باشند، به مشاغل کاذب و بعضاً مجرمانه، مثل دست‌فروشی، تکدی‌گری، زباله دزدی، خریدوفروش مواد مخدر و مشروبات الکلی و سرقت و یا در مشاغل سطح پایین جامعه، مانند جمع‌آوری زباله، دوره‌گردی و رفتگری اشتغال می‌یابند. با مروری بر تمامی نظریاتی که به مسئله حاشیه‌نشینی پرداخته است، می‌توان گفت: مهم‌ترین عامل مؤثر بر وقوع و گسترش این پدیده فقر فرهنگی و اقتصادی است. چه در نظریه‌های مبتنی بر مهاجرت بی‌حدوحصر، به دنبال کسب درآمد بالاتر به شهرها پناه می‌برند و چه در نظریه‌های مبتنی بر بوم‌شناسی که جدایی‌گزینی اجتماعات شهری را به توان اقتصادی هر یک از گروه‌ها در تأمین مسکن و زمین نسبت می‌دهد، عوامل اقتصادی و قومیتی در منطقه حصار نقش کلیدی را در به وجود آوردن حاشیه‌نشینی بازی می‌کنند. لذا به‌منظور کنترل و در صورت امکان حذف این پدیده باید به ایجاد تعادل فضایی (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی) در سطح مناطق دست‌یافت و ارائه برنامه‌های توسعه را متناسب با توان‌ها و امکانات موجود آن‌ها تدوین نمود. در صورت تهیه چنین برنامه‌هایی تعادل فضایی در بین تمامی مناطق برقرار خواهد شد و جمعیت برای به دست آوردن منابع اقتصادی و اجتماعی برتر ناچار به انتقال از نقطه‌ای به نقطه دیگر نخواهد بود. تجربه نشان داده است که تخریب، راه‌حل مناسب برای حاشیه‌نشینان نیست. اساسی‌ترین و مهم‌ترین گام، داشتن طرح و برنامه‌ریزی‌های راهبردی و جامع و هماهنگی بین دستگاه‌های حکومتی برای توسعه کرج و حصار است. نکته مهم اینجاست که همه افراد حاشیه‌نشین برای دستیابی به اهداف خود از راه‌های نامشروع موفق نمی‌شوند و همین نابرابری فرصت برای رفتار انحرافی، موجب ایجاد فرهنگ‌های متمایز در بین افراد کج‌رو می‌گردد.

پیشنهادها

اقدامات فرهنگی به‌نحوی که موجب تسری فرهنگ خودکنترلی با استعانت از عقاید مذهبی و دینی می‌تواند در حل مشکلات، دولتمردان را یاری کند و به موازات آن استفاده از ابزارهای بازدارنده و برخورد های قهری- حکومتی جهت گروه‌های ضد ارزشی و جامعه‌ستیز هم مناسب خواهد بود. البته قبل از روش‌های فوق اقدامات جامع و کاربردی و برنامه‌ریزی کلان جهت ایجاد جاذبه‌های مناسب در مناطق مهاجرت (روستاها، شهرهای کوچک، شهرهای محروم و...) مانند افزایش امکانات رفاهی، ایجاد صنایع تولیدی، گسترش دولت الکترونیک و امکانات تفریحی و ورزشی فرهنگی و احداث کلیه امکانات موجود در کلان‌شهرها در این مناطق، راه‌کارهای بسیار مناسب در جهت پیشگیری از رشد حاشیه‌نشینی در کلان‌شهر و به تبع آن کاهش جرائم را در بر خواهد داشت. مسلماً سازوکارهای متعدد هنجارساز در درازمدت کارساز خواهد بود و اقدامات ریشه‌ای و آموزش از دوران کودکی با استفاده از رسانه‌های دیداری، نوشتاری و شنیداری تأثیر بسزایی خواهد داشت. بدیهی است این‌گونه تصمیمات و اقدامات، چنانچه با هماهنگی و توافق رجال سیاسی و دولتمردان در سه قوه (مجریه، قضائیه و مقننه) در سطح مدیران عالی و میانی در جلساتی همچون شورای عالی امنیت ملی و شوراهای مشابه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در سطح کشور، استان و شهرها بررسی و اتخاذ گردد، سریع‌تر اجرایی خواهد شد و بالطبع نتایج بسیار مطلوبی را در پی خواهد داشت و در این صورت وقایعی مشابه غائله پاییز ۹۵ حصار و جرائم متعدد گروهی و انفرادی دیگری نخواهیم بود که باعث جریحه‌دار شدن روح و روان جامعه گردد. درنهایت می‌توان گفت در صورتی که مسئولین استانی (دولتمردان) با در نظر گرفتن نیازهای افراد جامعه که توسط مازلو این نیازها به ترتیب در هرمی طراحی و ترتیب توالی برای آن قائل شده است، تدابیر و تصمیمات کلان را اتخاذ نمایند تا حدود زیادی در اشاعه عدالت اجتماعی در جامعه موفق خواهند بود که همانا کاهش جرائم را در پی خواهد داشت. بنابراین پیشنهاد های راهبردی مربوط به حاشیه‌نشینی شهری را می‌توان در چند حوزه با توجه به آنچه در این تحقیق بیان گردید، مورد ارزیابی قرار داد:

حوزه اقتصادی

از دیدگاه اقتصادی فراهم نمودن فضای ساخت‌وساز و ساخت مجتمع‌های مسکونی از سوی دولت، قبل از تخریب آلونک‌ها و اسکان حاشیه‌نشین‌ها موجب پدید آمدن معماری و ساختمان‌های قابل‌کنترل می‌گردد و از تبعات مرتبط با تخلفات در حاشیه‌ها پیشگیری می‌کند. بنابراین از میان بردن آسیب‌های حاشیه‌نشینی را می‌توان ایجاد فضا و کالبد شهری از قبیل خیابان، جاده، دسترسی‌ها، چراغ معابر و ... آغاز کرد. در بعد اقتصادی می‌توان بهداشت و نظارت بر تغذیه مناسب

را در حاشیه‌ها و ساخت درمانگاه‌ها و ایجاد فاضلاب شهری برای رفع پیامد سوء آن دانست. ایجاد سازوکارهای لازم برای تأمین امنیت روانی و اجتماعی به‌ویژه در خانواده‌های حاشیه‌نشین، بالاخص فرزندان آنان ایفا کرد.

حوزه امنیتی

- افزایش قدرت پلیس در مناطق حاشیه‌نشین و کنترل شرارت و سرقت و مواد افیونی و صنعتی و شناسائی و کنترل افراد دارای سابقه و جلوگیری از تحرکات آنان؛
- بررسی و کنترل توزیع مواد مخدر و مشروبات الکلی و کنترل و برخورد با افراد فاسد و دایرکنندگان مراکز فساد و فحشا؛
- ایجاد معابر ورود و خروج در حاشیه‌ها و کنترل آسیب‌های اجتماعی و ضرورت و هماهنگی بین پلیس و دستگاه قضائی و مقابله جدی با ناامنی و شرارت‌ها.

حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی و آموزشی

- باید سطح آگاهی و دانش عمومی حاشیه‌نشین‌ها را از طریق صداوسیما، آموزش و پرورش، ساخت فرهنگسراها، ایجاد مراکز فنی و حرفه‌ای افزایش داد؛
- امتیازات لازم برای مددکاران و حضور مربیان باتجربه و تأثیرگذار قائل شد؛
- تشکیل کانون‌های رشد و هنری و تولید و توزیع کتاب و کلیپ‌های آموزش در بین خانواده‌ها؛
- استفاده از ظرفیت‌های معتمدین محل و نهادهای مذهبی و سنتی مانند حسینیه‌ها، مساجد و تکایا؛
- ایجاد فضای مناسب و رایگان جهت پر کردن اوقات فراغت جوانان و کودکان حاشیه‌نشین و برگزاری دوره‌های علمی و مهارت‌های اجتماعی در مدارس و برگزاری کارگاه‌های آموزشی روان‌شناسی برای خانواده‌ها.

راهکارهای ساماندهی

- در اختیار گذاشتن تسهیلات و اخذ طولانی‌مدت هزینه‌های بهسازی، پرداخت وام درازمدت و تأمین مصالح ارزان؛
- حفظ اسکان در فضاهای موجود و رسمیت بخشیدن به مالکیت حاشیه‌نشین و رسمیت دادن به کالبد و منظر فضاهای حاشیه‌نشین؛

- ایجاد زمینه‌های سیاسی و روحی- روانی تحرک و پویایی در این جوامع و خط‌مشی‌های اجرایی بهسازی فضاهای حاشیه‌نشین و تأکید بر خودیاری ساکنین در بهسازی؛
- حل معضل بیکاری در شهرهای مبدأ مهاجرت (موطن اصلی مهاجرین) و تأمین مسکن افراد از طریق ساخت مسکن یا پرداخت وام‌های بلندمدت با بهره کم؛
- پرداخت وام برای حل مشکل اشتغال و در اختیار گذاشتن امکانات دامداری و کشاورزی در روستاها و شهرهای محل سکونت؛
- ایجاد بسترهای لازم برای تحصیل و آموزش فرزندان و ارتقاء سطح امکانات بهداشتی و درمانی؛
- ایجاد صندوق‌های اعتباری محلی برای وام‌های کم برای آسیب‌دیدگان با حمایت نهادهایی مرتبط؛
- مشخص نمودن وظایف دستگاه‌ها و نهادهای دولتی جهت برقراری آرامش و آسایش ساکنین حاشیه‌نشین و تأمین امنیت آنان، ایجاد تعاونی‌های مسکن محلی با حمایت نهاد مربوط.

منابع

- اطهری، کمال (۱۳۷۴). حاشیه‌نشینی در ایران، علل و راه‌حل‌ها، مجموعه مقالات دومین سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، جلد اول.
- اینترنت و مقالات پژوهشی.
- اطهری، کمال (۱۳۸۲). برنامه‌گریزی و کاستی‌های برنامه‌ریزی در مسکن کم‌درآمدها، فصلنامه اقتصاد مسکن، شماره ۳۴.
- بیگدلی، داود (۱۳۸۳). ساماندهی اسکان غیررسمی نمونه مورد مطالعه کوی فاطمیه شهر زنجان، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان.
- پورآقایی، عبدالله (۱۳۸۳). بررسی و تحلیل اسکان غیررسمی در شهر رشت و راهکارهای مناسب برای بهبود روند آن، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد.
- چکیده مقالات همایش ملی سکونت‌گاه‌های غیررسمی: چالش‌ها؛ راهبردها، اسفند ۱۳۸۸.
- چکیده مقاله نسبت حاشیه‌نشینی با جرم و آسیب‌های اجتماعی دکتر رضا علی محسنی.
- دراکسیس اسمیت، دیوید (۱۳۷۷). بشر جهان سومی، فیروز جمالی، نشر توسعه.
- رهیافت‌هایی برای سکونت‌گاه‌های غیررسمی و محدوده‌های فرسوده شهری، معاونت آموزشی پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی سازمان شهرداری‌ها و دهرداری‌های کشور، ۱۳۸۸.

- زاهد زاهدانی، سعید (۱۳۸۴). حاشیه‌نشینی، انتشارات دانشگاه شیراز.
- شایگان، فریبا (۱۳۹۳). حاشیه‌نشینی نظم و امنیت، دانشگاه علوم انتظامی.
- صالح، علی‌رضا، پیشنهادها و راهکارها حاشیه‌نشینی و جامعه شهری، روزنامه اینترنتی کیهان.
- صالحی امیری، سیدرضا، (۱۳۹۰). حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، تهران، ققنوس.
- علی‌اکبری، اسماعیل (۱۳۸۷). توسعه شهری در ایران، مجله پژوهش‌های جغرافیایی.
- قائد رحمتی، ابراهیم (۱۳۹۴). مهاجرت و آسیب‌های اجتماعی، پژوهشگاه علوم انتظامی.
- گیدنز آنتونی، میانی جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران ص ۶۲۷.
- دکتر میر زمانی، سید محمود. مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی جلد ۱
- مدنی‌پور، علی (۱۳۸۲). تهران ظهور یک کلان‌شهر، انتشارات پردازش. برنامه‌ریزی شهری،
- محمودی پاتی، فرزین و محمدپور عمران، محمد (۱۳۸۷) سیاست‌های مدیریت زمین شهری، انتشارات شهیدی، چاپ اول.
- یوری، نفیسه (۱۳۸۳). همایش مسائل شهرسازی ایران، شیراز: دانشکده هنر و معماری دانشگاه شیراز.